

Pavel Krafl, **Synody a statuta Olomoucké diecéze období středověku**. Praha : Historický ústav AV ČR, 2003. 272 strani. (Series B – Editiones ; 2)

Vsak škofijski arhiv, ki premore vsaj približno ohranjen arhiv, hrani v originalu ali prepisih nekaj ali celo veliko zapisnikov s škofijskih sinod. Sinode in iz njih izhajajoči dokumenti so posledica določb četrtega lateranskega koncila iz leta 1215. Redno periodično srečavanje klerikov neke škofije je imelo in ima predvsem razsojevalni, nadzorni, preventivni in tudi kurativni namen pri upravi cerkvene službe in v vsakodnevem duhovnem življenju v škofiji. Na njih naj bi se odpravljale zmote in napake, v skladu s cerkvenim pravom pa tudi precizirale nedorečenosti, ki so izhajale iz ne dovolj natančnih splošnih določil. Sinodalni in škofijski statut sta tako pomenila partikularno cerkveno pravo zadevne škofije. Zaradi popolne vpetosti cerkvenega (duhovnega) v vsakodnevno življenje vse do 18. stoletja, ponekod pa še mnogo kasneje, so sinodalni statuti dragocen vir ne le za ožjo cerkveno zgodovino, pač pa tudi zgodovino vsakdanjega življenja v najširšem smislu. V tem so jim podobni vizitacijski zapisniki, ki pa so bolj orientirani v odpravljanje napak v mikrookoljih (posameznih župnijah), medtem ko so sinode to počele v »splošnem« in za celo škofijo. To so znana dejstva, tako kot tisto, da je ohranjenost tovrstnih virov za obdobje zgodnjega novega in srednjega veka za konkretno območje najprej odvisna od obstoja oz. sedeža škofije na nekem ozemlju. Denimo, za ozemlje prvotne ljubljanske škofije, ustanovljene v letih 1461–1462, lahko pričakujemo tovrstne viro še le za precej mlajši čas, za starejše obdobje pa se moramo ozreti po virih oglejskega patriarhata. Nasploh pa je obsežnejših (uradnih) zapisov, ki bi podrobneje odslikavali vsakodnevne zadrege klera in laikov na današnjem slovenskem ozemlju, za obdobje pred sredo 15. stoletja sila malo. Eden najstarejših in izčrpnih, ki je nastal kot patriarhova potrditev zapisnika reformne sinode v Ljubljani, nosi šele letnico 1448. Ker pa tedaj še ni moglo iti za klasično škofijsko sinodo, pač pa za zbor duhovnikov iz vzhodnega dela patriarhata, ki so ga patriarhi nadzorovali prek arhidiakonov in delegiranih netitularnih škofov, se hrani – logično – v kapitelskem arhivu v Vidmu (Udine).¹ Pomanjkanje tovrstnih še starejših virov za preučevanje cerkvene in vsakodnevne zgodovine na nekem konkretnem območju, pa (sploh ne paradokсно) niti ni zelo usodno. Cerkevno pravo in delovanje hierarhije je bilo univerzalno, duhovna kultura po deželah zahodnega krščanstva bolj ali manj tudi, zato so si bili življenjski in duhovni problemi zvečine podobni po vsej katoliški Evropi. S tem pa tudi njihovo uradno reševanje. Prav zato smo seveda lahko tudi v Sloveniji veseli znanstvenih edicij srednjeveških cerkvenih virov, četudi prihajajo iz nam oddaljenejših dežel.

Objava sinodalnih zapisnikov in statutow škofije v Olomoucu na Moravskem je zagotovo ena tistih, ki potrjujejo zadnji stavek. Pavel Krafl, eden najplodovitejših čeških zgodovinarjev mlajše generacije,² je v monografiji objavil ohranjene sinodalne statute (uradne sklepne določbe) od leta 1282 do 1498, škofijske statute iz let 1253–1461 in še nekaj povezanih dokumentov za obdobje 1386–1498. Krafl, sodelavec zgodovinskega inštituta Češke akademije znanosti v Pragi, ki se ukvarja predvsem s srednjeveško cerkveno-pravno zgodovino, je svoje delo izpeljal imenitno – kritično in natančno. V obsežni uvodni študiji (str. 35–102) je zaradi pojasnitve pomena in razlik med viri najprej opredelil pojme kot so škofijska sinoda, statut, akt, protokol itd. ter vsebinske, pravne in diplomatične razlike opredelil na primerih ohranjenih statutow praške, olomouške, litomyšlske in vratislavske dieceze. Npr.: sinodalni in škofijski statut sta imela v obravnavanem času značaj subjektivno stilizirane listine, ki jo je izdal škof ali generalni vikar (administrator). Prvi je pomenil javni dokument sinode, drugi dokument škofije ob nastopu novega škofa. Hierarhično še višje sta bila provincialni statut, ki ga je izdal metropolit, ter legatski statut (papeški legat). Obe osnovni skupini (sinodalna in diecezna) sta se delila na konstitucije (sistematične natančne določbe) – včasih že kodifikacije – in mandate (predsinodalni akti v konkretnih zadevah). Po Kraflvih besedah je moč sinodalno življenje na Moravskem razdeliti na tri obdobja: v prvem (1240–1280) so škofje predvsem uveljavljali svojo avtoriteto v posameznih primerih, manj pa v splošni legislativi. Drugo obdobje (od začetka 14. stoletja do druge tretjine 15. stoletja) je

¹ Objavil ga je Josip Gruden v delu *Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije* (Ljubljana, 1908), str. 134–42.

² Njegova bibliografija doslej obsega skoraj trideset razprav in člankov v češkem in tujem strokovnem časopisju (gl. poglavje *Prameny a literatura* na str. 24–25).

bilo v znaku redkosti sinod, po drugi strani pa v ekstenzivnih statutih. V zadnjem obdobju pa je podatkov o sinodah zelo malo.

Temu poglavju sledi razdelek o dosedanjih raziskavah in objavah tovrstnih statutow v čeških deželah. Češka historiografija je namreč že v 18. stoletju začela obravnavati tovrstne dokumente. Sledi poglavje o srednjeveških sinodah praške, vratislavske in litomyšlske škofije. V njem je Krafl analiziral sinodalno prakso (frekventnost sinod, priprave na sinode, termini, kraji in vodenje sinod, udeležba, vloga stolnih kapituljev). V naslednjem poglavju je Krafl obdelal vpeljavo in razvoj cerkvenega prava na Moravskem v luči uvajanja kanonskega prava od 11. stoletja naprej. Končno se posveti tudi olomouškim sinodam, pri čemer začne razpravo s »protosinodami« škofov Konrada s Friedberga (1240–1247) in Bruna s Schauenburga (1245–1281) in se dotakne pravih sinod v 14. in 15. stoletju. Tudi tu ga zanimajo kraji in termini srečanj, frekvenca, udeleženci itd. V poglavju o olomouških statutih je na prvem mestu analiza variant ohranjenih srednjeveških prepisov (v originalu je ohranjen le statut sinode iz leta 1380) in dosedanjih objav, kjer opozarja na vsebinske in edicijske razlike ter na diplomatično zgradbo statutow. Prepisov statutow je namreč precej, saj so bili zaradi hierarhične uprave poslani številnim cerkvenim funkcionarjem v škofiji. Tudi nekatere pisarje je mogoče indentificirati, prav tako poznejše lastnike rokopisov. Temu poglavju je dodano 24 strani posnetkov pagin iz posameznih rokopisov, tako da bralec lahko dobi tudi bolj neposreden diplomatično-paleografsko vpogled v njihovo raznolikost, pa tudi v avtorjevo edicijsko tehniko, ki jo na ustreznih mestih lahko primerja z reprodukcijami.

Seveda je za bralca najpomembnejša vsebina statutow. V razdelku A (str. 125–212) je Krafl objavil sedem sinodalnih statutow (iz let 1282, 1318, 1349, 1380, 1413, 1431 in 1498), v razdelku B (str. 213–234) tri škofijske statute iz let 1253, 1419 in 1461, v razdelku C (str. 235–244) pa še šest dokumentov iz let 1386–1498, ki zadevajo sinode in statute olomouške škofije. Statuti so razdeljeni na tematske člene, ki vsebujejo dispozicijo z negativno sankcijo; tu pa tam je dodana tudi naracija, celo arenga z intitulacijo in devocijo, salutacijo, promulgacijo itd. Izdajatelj je objavo zasnoval temeljito, z obsežnim znanstvenim aparatom, v katerem opozarja na razlike v prepisih (eno najbolj mukotrpnih opravil), razrešuje datacije in identifikacije in opozarja na citate in recepcije kanonskega prava, Biblije in literarnih virov; v začetnih registrah navaja nahajališča dokumentov, dosedanje objave in pomembnejšo literaturo, narejen pa je tudi uporaben osebni, krajevni in stvarni register. Statuti se dotikajo najrazličnejših vprašanj: člene se da razdeliti na tiste z administrativno in sodno vsebino, na življenje in moralo klerikov, praznike, zakramente, razmerje med posvetno in cerkveno oblastjo, kleriško, kriminaliteto, dogmatična vprašanja in problematiko Judov. Natančneje naj med več kot dvesto vsebinsko različnimi členi (seveda vsi statuti ne vsebujejo vseh) izpostavim tiste o krščevanju, aretacijah klerikov, plemiških duhovnikov, praznikih, konkubinatu klerikov, desetinah, nastavljanju župnikov, posvečevanju klerikov, o praznovanju praznika sv. Cirila in Metoda, o Judih, učiteljih, o zakonski zvezi, raznih cerkvenih funkcijah, o javnih notarjih, relikvijah, pečatenju, simoniji, dotah, gostilničarstvu, davkih, vizitacijah, zglednem življenju klerikov, cerkvenih sodiščih itd. Vsekakor so objavljeni statuti bistveno pestrejši od naših sinodalnih zapisov iz 15. stoletja (gl. zgoraj). Še posebej pa je Kraflava edicija vobče uporabna zaradi kontinuiranosti podobnih členov, saj lahko spremljamo razvoj posameznega fenomena, problema skozi dvestoletno obdobje in zaznavamo spremembe ne le v uradnih pogledih na cerkveno dogmo in organizacijo, pač pa predvsem razvoj mentalitet v in ob Cerkvi v nekem okolju.

Kraflava objava je torej le na videz »lokalna«. V resnici gre za široko uporabno delo, zgledno strukturirano in egdocijsko izvrstno izpeljano zbirko dokumentov. Eno tistih, pri katerih se velja vedno spomniti, da lokalno včasih (če je dobro) lahko celo nadomešča globalno.

Dušan Kos